

Korset och Kronan

Nr 83/2021

Jesus säger: Håll fast vid
det du har så att ingen
kommer och tar din krona
(Upp. 3:11)

Ca 10: Om nattvarden (2)

Augsburgska bekännelsens nattvards-
artikel är kort, men av mycket stor
betydelse. Den lyder:

1. *Om Herrens nattvard lärs att Kristi sanna
kropp och blod verkligen är närvarande i brödets
och vinets gestalt i nattvarden och där delas ut och
tas emot av dem som deltar.*

2. *Därför förkastas också den motsatta läran och
de som lär annorlunda. (övers. från tyskan av SR)*

I den äldre svenska översättningen från
latin lyder artikeln:

*Om Herrens nattvard lära de, att Kristi
lekamen och blod i nattvarden äro verkligen
tillstädes och utdelas åt dem, som undfå
sakramentet. De ogilla dem som lära annorlunda
(SKB, s. 60).*

När denna trosbekännelse lades fram
inför kejsaren år 1530 var det viktigt för
författaren Melancton att visa att den
evangeliska kyrkan höll fast vid Kristi

Ordet om korset är en
dårskap för dem som går
förlorade, men för oss som
blir frälsta är det en Guds
kraft (1 Kor. 1:18)

Den gode herden
leder sina får (Joh. 10)

kroppsliga närvaro i brödet och vinets
gestalt. Alla som äter och dricker i
nattvarden tar emot Kristi kropp och blod
oavsett om de är troende eller inte.
Därmed är den reformerta läran vi
tidigare behandlade klart avvisad.

Luther tilläts inte att vara med i
Augsburg eftersom han var satt i rikets akt
eller förklarad fredlös, så att han löpte stor
risk att bli dödad. Kurfursten ville skydda
Luther, som därför under hela riksdagen
vistades på slottet Coburg, nära nuvarande
Tjeckien. Därifrån skrev Luther flera
förmanande brev till de evangeliska och
särskilt till Melancton att denne inte av
rädsla skulle gå med på några som helst
kompromisser med de romersk-katolska
teologerna.

Men Melancton stod vid denna tid fast
och både Augustana och dess apologi blev
mycket klara och tydliga bekännelser av
den bibliska tron och läran. Men tyvärr
kom Melancton senare att avvika från
denna lära och i en egen utgåva av
Augustana gjorde han 1540 vissa allvarliga
ändringar, som dock inte uppmärks-
sammades offentligt förrän efter Luthers

död. Denna ändrade utgåva kallas "Augustana variata" (den förändrade Augsburgska bekännelsen), och därför brukar bekännelsetrogna lutheraner betona att man håller fast vid "*den oförändrade augsburgska bekännelsen*". Jag återkommer senare till vari Melanchtons ändringar och läromässiga avvikelser bestod.

Det var viktigt för de evangeliska bekännarna att betona att man i nattvardsläran höll fast vid den verkliga närvaron av Kristi kropp och blod, vilket kyrkan i princip hade gjort i alla tider även om där funnits vissa försök till förvanskningar. Luther påpekade flera gånger att katolikerna visserligen hade infört *transsubstantiationsläran* (en filosofisk spekulering om väsensförvandlingen) men att man i folkfromheten alltid hållit fast vid att Kristi kropp och blod är närvarande under hela nattvardshandlingen. Luther hade heller inget emot att kalla undret som sker för en *förvandling*, eftersom Kristus verkligen utför ett stort under genom instiftelseorden, så att brödet inte längre är bara bröd utan samtidigt Kristi kropp och vinet hans blod.

I jämförelse med den reformerta förnekelsen av nattvardsnärvaron såg därför Luther transsubstantiationsläran som en mindre avvikelse, som han nästan inte alls polemiserade mot. Han avvisade den visserligen som en misslyckad teologisk spekulering, främst utvecklade av den framstående teologen *Thomas ab Aquino* (1225-1284). Den lärdes dock redan år 1000 av ärkebiskopen Hildebert av Tours.

För denna lära spelade den hedniska filosofen *Aristoteles* (384-322) en viktig men felaktig roll. Man hade under den s.k. skolastiken mer och mer undervisat i enlighet med Aristoteles filosofiska begrepp (översatta till latin). Dessa kan visserligen användas, men då med stor försiktighet.

Men tyvärr kom bibelordet alldeles i skymundan och Aristoteles filosofi begränsade den rätta förståelsen och tolkningen av Jesu ord. Detta gällde hela den medeltida teologin som man höll fast vid på Luthers tid, inte minst i Erfurt där Luther studerade. Under reformationen försökte Luther förmå sina skickliga lärare att överge den skolastiska filosofin och börja lära utifrån Skriften. Men de ville inte lyssna. Därför fick Luther sätta sitt hopp till ungdomen, som var mer mottagliga för den bibliska läran.

I nattvardsläran använde man också dessa aristoteliska begrepp för att förklara hur Jesus kan säga att brödet är hans kropp. Lite förenklat fungerar det så här.:

Enligt Aristoteles har varje ting en grundläggande *substans* (idé), som är sakens innersta väsen. Så har t.ex. alla stolar ett gemensamt väsen, stolens *substans*, stolens grundläggande egenskap. Man kan sitta på stolen och den är tänkt att vara en möbel som används för detta. Men varje ting är sedan utformat på sitt eget, speciella sätt, vilket Aristoteles kallar *accidens* (tillfällig egenskap). En stol kan t.ex. vara allting ifrån en enkel träpall till en mjuk fåtölj eller en rikt utsirad och utsmyckad tronstol.

Aristoteles föregångare *Platon* (428-348) hade tidigare förlagt substanserna (idéerna) till idévärlden som var oåtkomlig för oss människor. Men på jorden återspeglades dessa idéer av föremålen som en avbild av den eviga världens idéer. Vi ser liksom bara skuggorna av idévärldens sanna ting.

Aristoteles ändrade nu detta så att han "flyttade ner" idéerna till den jordiska verkligheten och menade att varje ting inom sig har del av idén eller substansen.

För Tomas ab Aquino, som var mycket lärd och starkt beroende av Aristoteles, var det filosofiskt omöjligt att två olika ting skulle kunna befinna sig på exakt samma plats samtidigt. Eftersom Kristi kropp är en konkret, fysisk verklighet har den liksom

andra föremål både *substans* (väsen) och *accidenser* (yttre egenskaper). Så är det också med brödet. De båda kan inte samtidigt inta exakt samma plats. Detta var ett svårt filosofiskt problem. Och så är det ju också för vårt tänkande idag. Vi kan absolut inte förstå med vårt förnuft hur brödet samtidigt kan vara Kristi kropp och vinet i bågaren samtidigt Kristi blod. Även våra fysiker och filosofer håller sådant för omöjligt.

Men eftersom Tomas var en kristen lärare och filosof som höll fast vid Kristi ord: ”Detta är min kropp” ville han också med enligt sin inställning och filosofiska övertygelse försöka förklara *hur* det kunde gå till. Han löste då problemet genom att säga att det vi ser, känner och smakar är nattvardsbrödets yttre egenskaper (dess *accidenser*). Men eftersom Kristus verkligen är närvarande med sin kropp måste den närvaron bestå av hans kropps *substans* (dess innersta väsen). Därför måste brödets substans i kraft av instiftelseorden ha förvandlats till Kristi kropps substans.

Denna transsubstantiationslära upphöjdes till kyrklig dogm år 1215 vid det fjärde Laterankonciliet. Där fastställdes att...

”Kristi kropp och blod i sanning finns i altarets sakrament under bröds och vins gestalter, sedan brödet transsubstantierats till kropp och vinet till blod genom Guds makt.”

Luthers och reformationens förhållande till transsubstantiationsläran är av två slag. Som filosofisk spekulation avvisas den helt. Förnuftet får inte försöka förklara det oförklarliga undret. I Schmalkaldiska artiklarna skriver därför Luther: *”Ty det stämmer bäst överens med Skriften att brödet är där och förblir bröd”* (art 3:6, jfr SKB, s. 322). Här hänvisas till Paulus ord: *”Brödet som vi bryter”* och även *”Må människan sedan äta av brödet”* (1 Kor. 10:16, 11:28). Luther låter här det klara bibelordet självt avgöra tolkningen. Eftersom Jesus tog *ett bröd* och

sade *”Detta är min kropp”* så tror vi att det också är och förblir verkligt bröd samtidigt som det är Kristi kropp. Och eftersom Paulus säger: *”brödet som vi bryter”* och *”brödet som människan skall äta”* så tror vi att brödet i nattvarden fortfarande är verkligt *bröd* och inte något bröd som saknar sin innersta substans.

Men när detta är sagt måste det starkt framhållas att den stora och allvarigare förnekelsen är svärmarnas förnekelse av att Kristi kropp och blod skulle vara närvarande. Vi har tidigare hört hur Carlstadt, Zwingli och Calvin med stor kraft protesterade mot den bibliska läran. När Luther framhöll att Bibeln klart lär detta svarade de reformerta med förnuftsargument. Eftersom den uppståndne Kristus är i himmelen kan han inte vara i brödet, hävdade Zwingli. De reformerta menade att Luther här svek reformationen och återvände till den falska, påviska läran. Bröd och vin är endast symboler, lärde de reformerta ”reformatorerna”. Visserligen var de inte själva alls överens om vad exakt det var som skulle uppfattas som symboliskt. Carlstadt menade att det var själva brödet som var symbolen, Zwingli att det var ordet ”är” som var symboliskt och Calvin att Kristus visserligen skulle uppfattas som närvarande, men bara på ett andligt sätt. Enligt Calvin fanns det ingen konkret fysisk närvaro. Endast de troende mottog Kristi kropp och blod på ett ”andligt” sätt. Hur en sådan närvaro skedde försökte Calvin förklara med många ord, men han kunde aldrig gå med på att också icke troende nattvardsgäster åt Kristi kropp och blod. I grunden hade därför alla de reformerta en sak gemensam: De förnekade den konkreta, fysiska närvaron i brödet och vinet av Kristi kropp och blod.

Luther klandrade dem för att när de övergav den enkla och tydliga bibliska läran kunde de inte komma överens om vad som skulle läras. De var bara överens

om vad som absolut **inte** fick läras, nämligen den konkreta, bibliska läran om Kristi kroppsliga närvaro i sakramentet!

Mot denna förskräckliga villfarelse ville Luther och reformationen betona att de i fråga om nattvardsläran stod på samma sida som den gamla kyrkan och även den dåtida påviska kyrkan. Både katoliker och lutheraner avvisade den reformerta villfarelsen och på grund av artikel 10 om nattvarden kunde de reformerta omöjligt få vara med i den lutherska kyrkliga gemenskapen. De ville ändå gärna skriva under trots skillnaderna, men lutheranerna krävde läroenhet.

Luther skriver i ett sammanhang där man väl kände till att han avvisar transsubstantiationen följande, något tillspetsade uttalande:

Jag bryr mig inte så mycket om detta, vilket jag ofta tillräckligt har bekänt och ingen skall klandra mig för. Om nu vinet är kvar eller inte så är ändå det viktigaste för mig att Kristi blod är där. Det må gå vinet som Gud vill. Hellre än att jag med svärmarna vill ha enbart vin så vill jag med påven ha enbart blod (WA 26, 462, 1ff).

Det är en helt felaktig beskrivning av den lutherska nattvardsläran när man försöker placera den någonstans mitt emellan den romersk-katolska och den reformerta läran. Så sker ofta inom "protestantismen". Där ser man den romersk-katolska läran som något förskräckligt på grund av att den lär ett konkret under, en förvandling som verkas genom konsekrationen (instiftelse-ordens upprepande i nattvardsmässan).

Lutherdomen skulle enligt denna syn ha en "mildare" lära som inte räknar med något verkligt under i konsekrationens ögonblicket, utan snarare en mera obestämd närvaro i ätandets och drickandets moment. Det som har lett till denna felaktiga uppfattning är Melanctons senare avvikelse, som också till en del återkom under senortodoxin. Men den

som läser Luthers stora nattvardsskrifter, vilka ligger till grund för bekännelsens nattvards-artiklar, ser tydligt hur Luther mycket *kraftigare* än Rom betonar konsekrationens under. Enligt Thomas och skolastikerna var det endast en skapad kraft som verkade i konsekrationen. Men enligt Luther är det hela Guds skaparkraft som är närvarande i nattvardsordet. Liksom Gud i skapelsen talade och skapelseundret skedde sker i nattvarden ett lika stort under. Gud talar genom ordet som upprepas på Kristi befallning och det stora undret sker genom Guds makt. Kristi kropp och blod blir då närvarande i brödet och vinet.

Den lutherske fursten Georg av Anhalt, som var en av reformationens främsta anhängare och själv prästvigd, hade ett nära förhållande till Luther. I ett brev till honom 1541 framhåller Luther varför han varit så återhållsam beträffande transsubstantiationen. Det var därför att han inte ville förväxlas med förnekarna av den verkliga närvaron. Men när nu katolikerna vid religionssamtalen i Regensburg kraftigt insisterade på läran om transsubstantiationen avvisar Luther detta bestämt. Han skriver: "Eftersom Wicliff var anstucken av denna lära (förnekelsen av närvaron, min anm.) har jag inte så mycket framhållit att det (brödet och vinet) är där. ... Men om de kräver det och gör en trosartikel av det kan man inte på något sätt tåla det." (WA Br 9, 3622, 13ff).

John Wicliff (1324-1384) hade många reformatoriska tankar men gick ofta för långt och felaktigt som i nattvardsläran. "Över huvud taget såg han i kyrkans världsliga besittningar roten till det onda som bildat utgångspunkten för det allmänna fördärvet. Men hans ivriga bibelstudier förde honom ännu längre, och han övergick till allt kraftigare angrepp på kyrkans läror och inrättningar." (wikipedia) Wicliff förklarades efter sin död som kättare på kyrkomötet i Konstanz 1415. Det var samtidigt som Johan Hus

avrättades. Wicliff avvisade kraftigt transsubstantiationsläran, men han gjorde det tydligen på ett sådant sätt att Luther inte alls ville förknippas med honom. Luther var efter de fleråriga striderna med Carlstadt och Zwingli ytterst angelägen om att betona att Bibeln verkligen lär en konkret närvaro av Kristi kropp och blod i nattvarden. De som förnekar detta är de som med kraft skall utpekas som villolärare.

Därför har också artikel 10 i Augustana en avslutande del där denna villfarelse klart förkastas. Den säger som vi såg i inledningen:

Därför förkastas också den motsatta läran och de som lär annorlunda.

Den motsatta läran är den reformerta förnekelsen och all annan förnekelse som inte vill hålla fast vid Bibelns egna, klara ord. Låt oss därför lyssna till vad Skriften själv säger om nattvarden, utan alla omtolkningar:

*Medan de åt tog Jesus ett bröd, tackade Gud, bröt det och gav åt lärjungarna och sade: "Tag och ät. **Detta är min kropp.**" Och han tog en bägare, tackade Gud och gav åt dem och sade: "Drick av den alla. **Detta är mitt blod,** förbundsblodet, som blir utgjutet för många till syndernas förlåtelse" (Matt. 26:26-28).*

*"Medan de åt tog Jesus ett bröd, tackade Gud, bröt det och gav åt dem och sade: "Ta detta, **det är min kropp.**" Och han tog en bägare, tackade Gud och gav åt dem, och de drack alla ur den. 24 Och han sade till dem: "**Detta är mitt blod,** förbundsblodet, som blir utgjutet för många (Mark. 14:22-24)."*

*Och han tog en bägare, tackade Gud och sade: "Ta detta och dela mellan er. För jag säger er: Från denna stund ska jag inte dricka av vinstockens frukt förrän Guds rike kommer." Och han tog ett bröd, tackade Gud, bröt det och gav åt dem och sade: "**Detta är min kropp** som blir utgiven för er. Gör detta för att minnas mig" På samma sätt tog han bägaren efter måltiden och sade: "Denna bägare är det nya förbundet genom **mitt blod** som blir utgjutet för er (Luk. 22:17-20).*

(Min anm.: Den äldre sv. övers. 1917 har här liksom Luther: "Denna kalk är det nya förbundet **i mitt blod**", vilket bättre svarar mot grundtexten än Svenska Folkbibelns "genom mitt blod".)

När Paulus upprepar instiftelseorden hänvisar han till att han fått detta direkt från Herren. Paulus betonar också på ytterligare ett par ställen att det bröd man äter och den kalk man dricker verkligen är Kristi kropp och blod. Han skriver:

*Jag har själv tagit emot från Herren vad jag fört vidare till er: Den natt då Herren Jesus blev förrådd tog han ett bröd, tackade Gud, bröt det och sade: "**Detta är min kropp** som blir utgiven för er. Gör detta för att minnas mig" På samma sätt tog han bägaren efter måltiden och sade: "Denna bägare är det nya förbundet **i mitt blod.** Så ofta ni dricker av den, gör det för att minnas mig" Så ofta ni äter detta bröd och dricker denna bägare förkunnar ni Herrens död till dess han kommer.*

*Den som äter brödet eller dricker Herrens bägare på ett ovärdigt sätt syndar därför mot **Herrens kropp och blod.** Var och en ska pröva sig själv och så äta av brödet och dricka av bägaren. Den som äter och dricker utan att urskilja **Herrens kropp,** han äter och dricker en dom över sig (1 Kor. 11:23-29).*

*Välsignelsens bägare som vi välsignar, är den inte gemenskap med **Kristi blod?** Brödet som vi bryter, är det inte gemenskap med **Kristi kropp?** (1 Kor. 10:16).*

Det är uppenbart för var och en som tror att Skriften är ingiven av den helige Ande att Gud själv här, med tydliga ord lär att Kristi kropp och blod är närvarande i den heliga nattvarden. Nattvarden firades med största allvar i urkyrkan. Vi läser om de första kristna efter pingsten:

De höll troget fast vid apostlarnas undervisning och vid gemenskapen, brödsbrytelsen och bönerna (Apg 2:42).

Vi ser här framför oss döpta kristna som samlas till gudstjänst kring ordet (apostlarnas undervisning) och nattvarden (brödsbrytelsen). Bönen har också sin givna plats. Så har den kristna nattvarden under

kyrkans hela historia varit omgiven av en rik liturgi där Kristi närvaro i både ord och sakrament har betonats.

Inom de svärmiska, reformerta kyrkorna saknas tyvärr en viktig del av denna helhet. Men i den lutherska reformationen renades den bibliska nattvardsläran från en filosofiskt ohållbar överbyggnad så att den klara och tydliga bibeltexten stod i centrum. Instiftelseorden hade under den katolska tiden kommit att läsas tyst av prästen, och mässan lästes ofta utan några nattvardsgäster.

Mot sådana felaktiga ordningar reagerade Luther. Han sjöng eller läste instiftelseorden högt så att alla skulle höra det och han behöll de gamla liturgiska bruken med elevation (upplyftande av kalken och brödet), knäfall och tillbedjan av Kristi kropp och blod.

I kommande nummer av ”Korset och kronan” skall bekännelseskriaternas övriga artiklar om nattvarden behandlas liksom några av Luthers nattvardsskrifter.

Leonardo da Vincis berömda målning ”Den sista måltiden”. Nattvarden är en muralmålning av Leonardo da Vinci, utförd cirka 1495–1498 i klostret Santa Maria delle Grazie i Milano. Beställare var mecenaterna greve Ludovico Sforza och grevinnan Beatrice d'Este. Motivet är Jesu sista måltid som den beskrivs i Johannesevangeliet, då han instiftade nattvarden.